SLAVOMÍR HORÁK (ED.)

UKRAJINA MIMO ZÁPAD

PROČ SE VĚTŠINA SVĚTA NEPŘIDALA K PODPOŘE UKRAJINY PROTI RUSKÉ AGRESI?

KAROLINUM

Ukrajina mimo Západ
Proč se většina světa nepřidala k podpoře Ukrajiny proti ruské agresi?

Slavomír Horák (ed.)

———

Recenzovali:
Prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc.
RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2024
Redakce Adéla Petruželková
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2024
Editor © Slavomír Horák, 2024
Texts © Rudolf Fürst, Zora Hesová, Slavomír Horák, Josef Kraus, Jiří Krejčík, Lukáš Laš, Tomáš Šmíd, Zdeněk Štipl, Břetislav Tureček, Jan Zouplna, Kateřina Ženková Rudincová

ISBN 978-80-246-5901-5
ISBN 978-80-246-5937-4 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod *(Slavomír Horák)* 9
Literatura 15

---

1. Ukrajinský rozměr blízkovýchodních proměn *(Břetislav Tureček)* 17
Opatrné reakce na ukrajinskou krizi 19
Boj o zrno zatím nenastal 21
Ropa jako zbraň 22
Nový světový řád, noví spojenci 25
S americkou zkušeností, shovívavost pro Rusy 27
Nové mocnosti na scéně 29
Závěry 31
Literatura 32

---

2. „Válka v Evropě". Izrael, ruská invaze a dilema zdrženlivosti *(Jan Zouplna)* 35
Dynamika ambivalentních vztahů: Izrael a SSSR/Rusko (1947–2022) 35
Invaze na Ukrajinu: balancování nad odezvou (únor 2022 – září 2023) 39
„Severní trojúhelník" jako korektiv zbrojního exportu 43
Ruskojazyčná menšina v Izraeli coby součást postsovětské diaspory 50
Putinův režim a izraelská politická reprezentace 56
Závěr 63
Literatura 65

---

3. Írán. Ruský spojenec z rozumu *(Josef Kraus)* 71
Diplomatická pozice, deklarace, narativ 74
Íránská podpora Ruska ve válce 75
Dopad na mezinárodní postavení 78
Dopad na domácí politiku a ekonomiku 80
Závěry 85
Literatura 86

---

4. Střední Asie mezi strategickým partnerstvím a toxicitou *(Slavomír Horák)* 88
Proruští politici ve Střední Asii? 91
Vojensko-bezpečnostní architektura Střední Asie 95
Ekonomické dopady invaze v regionu 97

Migrace mezi Ruskem a Střední Asií 100
Proměny postoje středoasijské společnosti vůči válce na Ukrajině 103
Závěry 106
Literatura 108

5. Indie a Rusko v kontextu války na Ukrajině *(Zdeněk Štipl)* 112
Dlouhodobá stabilita vztahů 112
Stagnace a restart 115
Obchod a energie 119
Vojenská technika a bezpečnost 122
Indická střední cesta a indická dilemata 124
Závěry. Možnosti budoucího vývoje 127
Literatura 128

6. ASEAN mezi kalkulací, neutralitou a diverzitou *(Lukáš Laš)* 131
Diverzita postojů ke konfliktu na Ukrajině 134
Reakce ASEAN: pečlivá diplomacie do ztracena 145
Reakce Ukrajiny a Ruska na postoje států ASEAN 146
Závěry. Mezi kalkulací, neutralitou a diverzitou 148
Literatura 149

7. Čínská politika a válka na Ukrajině. Mezi Ruskem a Západem *(Rudolf Fürst)* 152
Čínská strategie nové Hedvábné stezky a Ukrajina 152
Ukrajinsko-čínské bilaterální vztahy: obchod, investice a zbrojní průmysl 154
Lavírující diplomacie Pekingu v době ukrajinské krize 157
Vzniká rusko-čínská aliance? 159
Peking mírotvůrcem v rusko-ukrajinském konfliktu? 161
Závěr 163
Literatura 164

8. Africká unie a její reakce na ukrajinskou válku *(Kateřina Ženková Rudincová)* 166
Africko-ruské vztahy v historické perspektivě 167
Hlasování afrických států ve Valném shromáždění OSN 169
Oficiální pozice Africké unie k válce na Ukrajině 171
Narativy rámující role Africké unie (a jejích členských států) v ukrajinské válce 175
Současné ruské strategie v Africe 179
Závěr 185
Literatura 186

9. Aktivity Wagnerovy skupiny v Africe a jejich vliv na formování ruského narativu *(Tomáš Šmíd)* 191
(Staro)nová ruská velmocenská hra o Afriku 192

Wagner Group jako ruský velmocenský nástroj 194
Okolnosti vzniku Wagnerovy skupiny 195
Wagner Group v Africe v kontextu ruské geopolitické strategie 197
Klíčová angažmá Wagner Group na africkém kontinentu 199
Rusko-francouzské velmocenské potýkání? 211
Postoje afrických zemí k rusko-ukrajinské válce jako kapitalizace ruské politiky na africkém kontinentu 214
Závěr 217
Literatura 219

10. Válka na Ukrajině jako spouštěč globální potravinové krize? *(Jiří Krejčík, Zora Hesová)* 224
Potravinová bezpečnost a role Ukrajiny a Ruska 225
Potravinová nejistota v regionu MENA 229
Indie a její role pro světovou potravinovou bezpečnost 237
Závěr 245
Literatura 246

Závěry *(Slavomír Horák)* 250
Literatura 253

Summary 254
O autorech 260
Jmenný rejstřík 263
Místní rejstřík 265

ÚVOD

SLAVOMÍR HORÁK

Když se drtivá většina celého světa v roce 1991 spojila proti okupaci Kuvajtu Irákem, podařilo se společnou operací vytlačit irácká vojska z okupované země. Značná část světa v roce 2001 odsoudila teroristické útoky na New York a Washington a shodla se na společném zájmu, boji proti terorismu (včetně Ruska, Číny nebo Indie). Přesto již tehdy zaznívaly hlasy (jak na úrovni států, tak i na úrovni nestátních aktérů či společenských skupin), které se k této události stavěly neutrálně, nebo tento čin dokonce oslavovaly. Také spojenecká akce v Afghánistánu byla zpočátku do značné míry podpořena mnohými státy, které ji chápaly jako odvetu za útoky na New York a Washington v září 2001. Postupně se však původně pozitivní či alespoň neutrální přijetí války v Afghánistánu změnilo a u řady aktérů začal převažovat obraz USA a západních spojenců jako okupantů.[1]

Zlomovým momentem, který zavdal příčinu rozvinutí dnes převažující rétoriky mnohých mimoevropských zemích, se stala, podle jejich vlastních interpretací, „nezákonná okupace Iráku pod falešnou/nepravdivou záminkou". Značná část mimoevropských společností s nelibostí sledovala rostoucí počet mrtvých civilistů v daných zemích a šířil se narativ o neokoloniálním postoji evropských států. Jakýkoliv neúspěch či přešlap „okupantů" byl v mimoevropských oblastech vyzdvihován, zatímco řada úspěšných projektů například v humanitární oblasti byla přijímána jako samozřejmost, či naopak bagatelizována jako západní propaganda. Podobná rétorika se objevila i po operacích v Kosovu, Libyi či Sýrii a ještě více diverzifikovala postoje jak v nezápadních zemích, tak v Evropě.[2] Západ byl v duchu tohoto narativu také obviněn z rozpoutání „arabského jara" v roce 2011, které vedlo k řadě konfliktů na Blízkém východě a v severní Africe.[3] Všechny chyby a přehmaty Západu, případně jakákoliv inkonzistence, obecně slouží narativům, které

1 David Rohde – David E. Sanger: How a 'Good War' in Afghanistan Went Bad, *New York Times* (online), 8. 12. 2007; Carter Malkasian: How the Good War Went Bad, *Foreign Affairs* (online), březen–duben 2020, 10. 2. 2020.

2 Narine Shaun: The Problem of a "Rules-Based International Order". The Significance of the Non-Western World's Restrained Response to the Russia-Ukraine War, *Canadian Foreign Policy Journal* 2023 (online first)

3 Bülent Aras – Emirhan Yorulmazlar: State, Region and Order. Geopolitics of the Arab Spring, *Third World Quarterly* 12 (2016), s. 2259–2273.

zaznívají ze zemí nebo oblastí, jež se obávají politických změn – a potenciální z toho plynoucí prozápadní orientace.

V této souvislosti poté krystalizují geografické či geopolitické termíny, jež se používají nejen v Evropě či USA, ale především mimo tento prostor. V názvu této knihy se objevuje slovo „Západ", přičemž tento termín je nutno brát jako značně vágně definovaný a v různých kontextech znamenající značně odlišné geografické vymezení. Pojem „Západ" pochopitelně rovněž stírá vnitřní rozdíly v postojích k různým mezinárodněpolitickým otázkám, a tak se z mimoevropského či „nezápadního" pohledu „Západ" jeví jako jeden celek.

V postbipolárním světě byl „Západ" i nadále definován Spojenými státy a klíčovými zeměmi v západní Evropě (Británie, Francie). V koloniálním a postkoloniálním (a nejen mimoevropském) diskursu je „Západ" spojován spíše s koloniálními velmocemi (Británie, Francie, v menší míře i s dalšími velmocemi) a nověji také se Spojenými státy.[4] Spojené státy dnes v bipolárním a zejména postbipolárním diskursu mimo Západ asociují s ekonomickou, geopolitickou, ale i kulturní a ideologickou hegemonií (šíření demokracie). Ostatní státy Západu jsou často nahlíženy stereotypně nikoliv jako rovnoprávné USA, ale především jako podřízené této hegemonii (politické či kulturní), jež sama o sobě bývá vnímána různě, v závislosti na časových a geopolitických kontextech, jako odrážející spolupráci i konfrontaci. Především v postsovětském Rusku se po roce 2007 začal objevovat pojem „kolektivní Západ", který mohl znamenat buď USA spolu s Evropou (často s dominancí prvního komponentu), nebo naopak Evropu (mimo Rusko a jeho satelity) bez amerických spojenců.[5] Evropa je v tomto případě myšlena nejen ve smyslu tradičních velkých evropských států, ale je do něj zahrnut i region Rusku bližší – bývalý sovětský blok (v čele s Polskem, pobaltskými státy, případně Českem) i další protirusky naladěné státy regionu podporující Ukrajinu (zejména Finsko). V širším slova smyslu jsou pod termín „kolektivní Západ" po zahájení ruské agrese na Ukrajinu zahrnovány i další oblasti, tedy všechny země podporující Ukrajinu v Evropě, severní Americe, Asii i na jiných kontinentech (Japonsko, Jižní Korea, Austrálie, Nový Zéland i Tchaj-wan).[6] V různých kontextech ruského expertního i mediálního diskursu je pojem „kolektivní Západ" rovněž spojován s NATO, skupinou G7, AUKUS či jinými.

4 Williem McNeill: What We Mean by the West, *Orbis* 4 (1997), s. 513–524.

5 Ekaterina Chimiris: The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media. Post-Crimea Dynamics, *Global Journal of Human-Social Science* 1 (2022), s. 1–11; Alexej Stepanov: The United States and the Collective West in Russia's Foreign Policy Priorities, *USA & Canada. Ekonomika, politika, kultura* 6 (2021), s. 111–118.

6 Denis Kuzbecov – Grigorij Gračevskij: Koncepcija „Indo-Pacifiki" v kontekste meždunarodnogo regionostroitěl'stva, *Mirovaja ekonomika* 1 (2022), s. 93–105. V tomto případě jsou do pojmu kolektivní Západ explicitně zahrnuty USA, Velká Británie, Francie, Japonsko a Austrálie.

Případně se lze setkat s pojmem „globální sever", který může zahrnovat pás zemí od USA, Kanady, Evropy (kromě Ruska) po Japonsko či Jižní Koreu.

Existuje-li pojem Západ či „kolektivní Západ", případně „globální sever", ať již v jakékoliv formě, geografickém rozsahu či s jakýmkoliv analogickým přídomkem, je nutno rovněž zmínit i ostatní země, které nejsou se Západem spojovány a tvoří svým způsobem antipod. Ten lze nazvat různými způsoby – „Nezápad", „anti-západ", „globální jih" (jako protiváha „globálního severu"). Stuart Hall a Bram Gieben tento protiklad jako první lakonicky vyjádřili jako „west and rest".[7] Toto rozdělení světa nemusí být v úvahách „západních" i „nezápadních" aktérů pouze rétorickým cvičením, samo o sobě nese prvek soupeření až konfliktu, který se povede na pomezí těchto dvou světů. Případně, a to především na straně „nezápadní", se objevuje požadavek na rozbití „západní" (synonymum pro americké) nadvlády a ustavení nového světového pořádku s větší rolí pomyslného „zbytku světa". Piotr Dutkiewicz v rámci tohoto ruského diskursu píše o „velkém rozdělení" (the grand split).[8]

Toto rozdělení nemusí mít v jednotlivých případech jasnou hranici a jeho hranice nebudou zdaleka neprostupné, jako například v případě východního a západního bloku za studené války. V některých situacích se i velké státy „ostatních" mohou přidat k „Západu", zatímco v určitých situacích zůstanou součástí „the rest". Podobně i státy Západu nemusejí být vždy v souladu s převažujícím „západním" diskursem (typicky v současnosti Maďarsko).

Na tomto místě je nutné zdůraznit slovo obraz, případně narativ – ty jsou v dnešním informačním světě mnohem podstatnější než skutečné události a výrazně determinují nejen společenské nálady, ale také politiku jednotlivých zemí. V tomto kontextu umožnila implementace negativního obrazu Západu v nezápadních společnostech prohloubit stereotypy ohledně vnímání Západu jako entity a) neochotné naslouchat jiným zemím, oblastem či kulturním okruhům, b) prosazující své vidění světa a c) obecně bránící unipolární Pax Americana proti multipolárnímu světu. Konceptualizací a teoretickou analýzou multipolárního světa se mj. dlouhodobě a intenzivně zabývá tzv. ruská geopolitická škola, jejímž významným iniciátorem a představitelem zůstává Alexander Dugin.[9] Není nutno s těmito tezemi souhlasit či je podporovat. Na druhou stranu tento narativ získává stále silnější pozici, a to i díky nejrůznějším médiím, která jej šíří, často s podporou autoritář-

7 Stuart Hall – Bram Gieben: The West and the Rest. Discourse and Power, Race and Racialization, *2E, Essential Readings* (1992), s. 85–95.

8 Piotr Dutkiewicz: The Grand Split. A Short Guide to the Creation of the New International Order, *Russia in the Global Politics* 1 (2023), s. 92–110.

9 Alexander Dugin: *Teoria mnogopoljarnogo mira*, Moskva 2013 (angl. Alexander Dugin: *The Theory of a Multipolar World*, Budapest 2021). Duginovy teze rozvíjí celá řada ruských geopolitiků a politologů, mezi mnoha jinými např. Leonid Savin: *Ordo Pluriversalis. The End of Pax Americana and the Rise of Multipolarity*, London 2020, případně Denis Degterev: Multipolar World Order. Old Myths and New Realities, *Vestnik RUDN. Meždunarodnyje otnošenija* 3 (2019), s. 404–419.

ských států nebo přímo pod jejich správou. Tyto narativy jsou nadto nadále přiživovány přetrvávajícím obrazem Západu založeným na obecné historické zkušenosti s evropským kolonialismem a americkým unilateralismem či hegemonismem.[10] Nálady obyvatelstva se potom snadno promítají do postojů politiků a jiných vlivných lidí v nezápadním světě. V tomto kontextu je poté třeba vidět i reakci na ruskou invazi na Ukrajině v nezápadním světě, kde se celý konflikt ukazuje jako boj Ruska se Západem, ať již jakkoliv definovaným.

Přes veškerou definiční, geografickou či jinou vágnost obou výše zmíněných pojmů (či okruhů pojmů) – „Západ" a „Nezápad" – je nutno tyto pojmy, v duchu Foucaultova formování diskursu, brát v potaz, chceme-li analyzovat postoje jednotlivých zemí a regionů. Právě zjednodušení na tuto dichotomii určuje u „nezápadních" aktérů jak společenské, tak především politické stanovisko k válce na Ukrajině, přičemž Rusko se v tomto případě stylizuje do role vůdčího reprezentanta „Nezápadu".

Ruská invaze na Ukrajinu v posledním desetiletí „západní" země bezprecedentním způsobem spojila, jakkoliv i v tomto táboře existují značně odlišné postoje, jež se navíc dynamicky vyvíjejí podle aktuální politické konstelace v té nebo oné zemi. Na jedné straně stojí země, kde od vypuknutí války Ukrajinu konstantně podporují, a to napříč politickým spektrem (Polsko, Skandinávie či Pobaltí a do značné míry i Velká Británie). V dalších zemích, jako je Česko či Itálie, vládne momentálně strana nebo koalice podporující Ukrajinu, nicméně i zde se situace může s dalšími volbami změnit, podobně jako například na Slovensku. Klíčovou zemí z hlediska pomoci Ukrajině jsou Spojené státy, kde administrativa Joe Bidena stojí za Ukrajinou tak výrazně, že v protizápadně či protiamericky naladěné části světa se v souladu s ruským narativem hovoří o rusko-americké válce. Následující prezident, ať jím bude kdokoliv, však může svou podporu výrazně omezit, na což spoléhá ruská zahraniční politika. Hlavní evropské velmoci –Německo či Francie – zpočátku s podporou napadené země váhaly. Ještě více skepticky se na pomoc Ukrajině tvářily neutrální země Rakousko a Švýcarsko, zatímco Turecko zaujalo postoj mezi oběma póly. Na extrémním konci spektra potom stojí v mnoha ohledech prorusky naladěný maďarský premiér Viktor Orbán, nový slovenský premiér Robert Fico či staronový srbský premiér Aleksandar Vučić, kteří často přejímají ruskou rétoriku nebo se vymezují proti jednoznačné západní podpoře Ukrajiny. Ani asijské státy jako Japonsko či Jižní Korea, byť od počátku invazi odsuzují, nespěchají s přímou vojenskou pomocí Ukrajině, jakkoliv poskytují značnou humanitární pomoc a (v případě Jižní Koreje) dodávkami vojenské-

10 Maria Repnikova: Russia's War in Ukraine and the Fractures in Western Soft Power, *Place Brand Public Dipl* 19 (2023), s. 190–194; Oğuzhan Göksel: Defying the System. The Origins of Anti-Westernism in the Non-Western World and the Case of Iran, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6, č. 2 (2019), s. 13–42.

ho materiálu do zemí NATO uvolňují kapacity pro podporu Ukrajiny. Tento krátký a neúplný přehled ukazuje, že bezprecedentní jednota západních zemí může být dána momentální konstelací na vnitropolitické scéně. Vzhledem k částečně úspěšným snahám Ruska o penetraci vlastního narativu do západních společností se dosud převažující podpora Ukrajiny může pod vlivem populistů či sil kritizujících podporu Ukrajině postupně drolit. A to až do té míry, že poskytovaná pomoc nemusí stačit nejen na dosažení ukrajinských cílů (tj. vytlačit Rusko z jím v minulosti oficiálně uznávané rusko-ukrajinské hranice), ale ani na udržení stávajících ukrajinských pozic.

Tato poměrně heterogenní sada reakcí evropských či „západních" států na ruskou agresi na Ukrajině se však zvnějšku jeví jako spíše jednolitá. Pokud totiž nahlédneme do světa mimo tzv. Západ, najdeme zde mnohem pestřejší škálu reakcí, od zcela prozápadních až po zcela proruské. Ne nadarmo na tento rozdíl upozornil francouzský prezident Emanuel Macron na mnichovské bezpečnostní konferenci v únoru 2023.[11] Výsledky hlasování OSN o rezolucích týkajících se odsouzení ruské války na Ukrajině i ruské návrhy rezolucí odrážejí multipolaritu názorů na tento konflikt. Počty zemí, které hlasují pro rezoluce odsuzující vpád Ruska na Ukrajinu, vyjadřují sice jednoznačnou podporu většiny členů, nicméně hlasování v OSN zdaleka nemusí vypovídat o prozápadním postoji toho či onoho státu.[12] V oblasti praktické politiky a ekonomiky protiruské postoje často narážejí na realitu: jen menšina zemí skutečně přijala a dodržuje sankce vůči Ruské federaci, jen menšina omezila diplomatické styky s Ruskem nebo je ochotna bojkotovat Rusko na nejrůznějších úrovních, počínaje diplomatickými schůzkami a konče například sportovními akcemi. Tento „zbytek světa" (tvořený ovšem většinou populace, včetně více jak miliardových zemí, jako jsou Čína a Indie) se tak obvykle drží vlastních zájmů, případně uvádí důvody, proč nepodnikat žádné kroky proti ruské straně, nepodpořit Ukrajinu, nebo naopak přímo podpořit ruský narativ. Symptomatická byla například rezoluce Hnutí nezúčastněných zemí (120 ze 193 členů OSN), která na zasedání v Baku v červenci 2023 přijala deklaraci fakticky požadující účast ruských a běloruských sportovců na olympijských hrách v Paříži 2024, takže sportovci z těchto dvou zemí se budou moci olympijských her účastnit, jakkoliv v omezeném měřítku.[13]

---

11 Andrea Rizzi: How the West and Asian Powers Are Vying for Support from the Global South, *El País* (online), 20. 2. 2023.

12 Raquel Alberto de la Fuente – Tess Gibson – Richard Gowan: U.N. Votes Reveal a Lot About Global Opinion on the War in Ukraine, *World Politics Review* (online), 21. 2. 2023.

13 Special Declaration of the Ministerial Meeting of the Coordinating Bureau of the Non-Aligned Movement on Olympic and Paralympic Games to Be Held in Paris in 2024, *Azerbaijani Chairmanship to the Non-Aligned Movement*, 6. 7. 2023. https://namazerbaijan.org/ministerial-meeting-documents.

Idea této publikace vznikla v době diskusí s kolegy z akademické či analytické sféry studujícími různé regiony světa, kteří poukazovali na zcela odlišný narativ od vesměs proukrajinsky laděného českého i západního mainstreamu. Ačkoliv by se mohlo zdát, že argumentace expertů na „nezápadní" regiony do značné míry kopíruje ruský oficiální diskurs o „speciální vojenské operaci", ve skutečnosti nahlíží na celý problém optikou geopolitické, historické, kulturní, ekonomické a sociální odlišnosti příslušných států či oblastí. Právě teritoriální studia se ukazují jako klíčová pro pochopení toho, proč se ta či ona země či region (opět s různými individuálními specifiky) kloní co do podpory Ukrajiny na jednu či na druhou stranu konfliktu (případně zachovává neangažovaný postoj). Tato analýza nám tak ukazuje, že není možné aplikovat stereotypizující binární přístup ve smyslu „nepodporujete Ukrajinu = jste pro Rusko".

V každé kapitole této publikace proto bude snaha reflektovat několik rovin postojů příslušných států či regionů k Rusku a ruské agresi na Ukrajině, na nichž je možné ozřejmit si jejich různorodé příčiny. Diskursivní analýza ideových stanovisek jednotlivých aktérů je tak jednou z klíčových metod, kterou lze uplatnit při snaze pochopit formování postoje asijských a afrických zemí v tomto bodě. Jaké faktory ovlivňují přijímání spíše západního narativu a jaké naopak stojí spíše za ruským viděním konfliktu? Do jaké míry je za tímto postojem koloniální a postkoloniální (či studenoválečná) zkušenost, jistý anti-západní sentiment, případně výsledek šíření ruských narativů? Nebo se jedná o čistě pragmatický přístup založený na ekonomických vazbách? Hrají ve formování postojů roli i rysy lokální politické kultury, charakter politického systému, či dokonce personalismus místních elit? Jak posléze ideologický narativ odpovídá praktickým zahraničněpolitickým krokům a kde hledat důvody případných diskrepancí mezi těmito dvěma rovinami?

Jelikož má publikace posloužit především k pochopení kontextu reakcí „Nezápadu" na ukrajinskou tragédii, zdaleka ne ve všech případech se autoři studií budou opírat pouze o stanoviska k válce nebo Ukrajině jako takové. Řada postojů politiků v Asii a Africe je totiž determinována spíše vztahem k Rusku či k Západu, nikoliv k Ukrajině, která je pokládána spíše za subjekt Západu (zejména USA) než za samostatnou entitu mající právo rozhodovat o svém vlastním osudu. V řadě případů lze při formování vztahu jednotlivých států, jejich vůdců či celých regionů konstatovat, cynicky řečeno, že Ukrajina je to poslední, co je v Asii či Africe podstatné. Historická zkušenost naopak může ukazovat na fakt, že situace na Ukrajině je vnímána jako další kolo „proxy válek" mezi USA (či obecněji Západem) a Ruskem (historicky SSSR, v současné době mezi „nezápadním" světem), jehož obětí se v interpretaci samotných zkoumaných států právě postkoloniální společnosti nejednou staly. Jinak totiž budou na konflikt hledět ve střední a východní Evropě s historickou (byť již více jak jednu generaci neexistující) zkušeností sovětské přítomnosti a zcela

opačný postoj budou zaujímat státy, které si prošly (jakkoliv ještě vzdálenější) zkušeností s evropským kolonialismem i dopady bipolárního soupeření ve druhé polovině 20. století. Historické dědictví specifického regionu tak může hrát významnou roli při formování postoje ke konfliktu na Ukrajině. Tato zkušenost nemusí zahrnovat pouze výše uvedenou koloniální historii, ale také postkoloniální vývoj, obecně chování velmocí vůči konkrétnímu regionu v minulosti. Stereotypizace této historické zkušenosti potom vede k ustavení celé řady narativů, jež jsou dále replikovány skrze lokální školské systémy, média, sociální sítě, ústní podání, případně generalizovanou osobní zkušenost. Všechny tyto aspekty mohou být významným důvodem vedoucím k formování jak společenského, tak posléze i politického postoje vůči Ukrajině či Rusku, skrze nějž může být na Ukrajinu nahlíženo. Tato historická zkušenost se netýká pouze negativního obrazu Západu, ale také pozitivního obrazu Ruska či Sovětského svazu, odrážejícího prosovětskou orientaci řady postkoloniálních zemí v 50.–80. letech 20. století.

Ekonomická stránka věci může rovněž hrát významnou úlohu při vytváření proruského, prozápadního nebo (nejčastěji) neutrálního postoje. Otázka přijetí či nepřijetí sankcí vůči Rusku přitom zdaleka nemusí znamenat protizápadní, respektive proruskou orientaci. Předpokládáme, že v řadě případů půjde spíše o pragmatické stanovisko, snahu vytěžit maximum z dané situace, eventuálně posílit vlastní vliv. Z některých regionů se Západ do značné míry „vytratil" a přenechal volný prostor působení alternativních mocenských center.

Celá kniha je rozdělena do několika sekcí podle regionálního principu. První část zahrnuje příspěvky o dopadech ruské invaze na Ukrajinu na arabský svět, Izrael a Střední Asii. Druhá část se zabývá postojem zemí zbývajících částí Asie – především dvou klíčových velmocí, Indie a Číny, ale také jihovýchodní Asie, ve které je symptomatický postoj Indonésie. Třetí se věnuje Africe a závěr tvoří globální kapitola, věnovaná celosvětovému problému potravinové bezpečnosti ve válce na Ukrajině.

Jsme si vědomi toho, že tato kolektivní monografie ukazuje pouze vybrané případové studie a rozhodně nepretenduje na úplný obrázek „Ukrajiny mimo Západ", ať již na úrovni jednotlivých zemí, regionů, či globálních a regionálních organizací. Považujeme však za důležité analyzovat příčiny postojů především u zemí naladěných neutrálně, pragmaticky, nebo přímo prorusky.

Literatura

Aras, Bülent – Yorulmazlar, Emirhan: State, Region and Order. Geopolitics of the Arab Spring, *Third World Quarterly* 12 (2016), s. 2259–2273.

Degterev, Denis: Multipolar World Order. Old Myths and New Realities, *Vestnik RUDN. Meždunarodnyje otnošenija* 3 (2019), s. 404–419.

Dugin, Alexander: *Teoria mnogopoljarnogo mira*, Moskva 2013.

Dugin, Alexander: *The Theory of a Multipolar World*, Budapest 2021.
Dutkiewicz, Piotr: The Grand Split. A Short Guide to the Creation of the New International Order, *Russia in the Global Politics* 1 (2023), s. 92–110.
Fuente, Raquel Alberto de la – Gibson, Tess – Gowan, Richard: U.N. Votes Reveal a Lot About Global Opinion on the War in Ukraine, *World Politics Review* (online), 21. 2. 2023.
Göksel, Oğuzhan: Defying the System. The Origins of Anti-Westernism in the Non-Western World and the Case of Iran, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6, č. 2 (2019), s. 13–42.
Göksel, Oğuzhan: Eurocentrism Awakened. The Arab Uprisings and the Search for a "Modern" Middle East, in: *Turkey's Relations with the Middle East*, ed. Hüseyin Işıksal – Oğuzhan Göksel, Cham 2018, s. 33–51.
Hall, Stuart – Gieben, Bram: The West and the Rest. Discourse and Power, Race and Racialization, *2E: Essential Readings* (1992), s. 85–95.
Chimiris, Ekaterina: The Collective West Concept and Selected Western Actors (Germany, Norway, Estonia, NATO) in the Russian Media. Post-Crimea Dynamics, *Global Journal of Human-Social Science* 1 (2022), s. 1–11.
Kuzbecov, Denis – Gračevskij, Grigorij: Koncepcija „Indo-Pacifiki" v kontekste meždunarodnogo regionostroitěl'stva, *Mirovaja ekonomika* 1 (2022), s. 93–105.
Malkasian, Carter: How the Good War Went Bad, *Foreign Affairs* (online), březen–duben 2020, 10. 2. 2020.
McNeill, Williem: What We Mean by the West, *Orbis* 4 (1997), s. 513–524.
Narine, Shaun: The Problem of a "Rules-Based International Order". The Significance of the Non-Western World's Restrained Response to the Russia-Ukraine war, *Canadian Foreign Policy Journal* 2023 (online first)
Repnikova, Maria: Russia's War in Ukraine and the Fractures in Western Soft Power, *Place Brand Public Dipl* 19 (2023), s. 190–194.
Rizzi, Andrea: How the West and Asian Powers are Vying for Support from the Global South, *El País* (online), 20. 2. 2023.
Rohde, David – Sanger, David E.: How a 'Good War' in Afghanistan Went Bad, *New York Times* (online), 8. 12. 2007.
Savin, Leonid: *Ordo Pluriversalis. The End of Pax Americana and the Rise of Multipolarity*, London 2020.
Special Declaration of the Ministerial Meeting of the Coordinating Bureau of the Non-Aligned Movement on Olympic and Paralympic Games to Be Held in Paris in 2024, *Azerbaijani Chairmanship to the Non-Aligned Movement*, 6. 7. 2023, https://namazerbaijan.org/ministerial-meeting-documents.
Stepanov, Alexej: The United States and the Collective West in Russia's Foreign Policy Priorities, *USA & Canada. Ekonomika, politika, kultura* 6 (2021), s. 111–118.

1. UKRAJINSKÝ ROZMĚR BLÍZKOVÝCHODNÍCH PROMĚN

BŘETISLAV TUREČEK

Konec studené války přinesl na přelomu 80. a 90. let na Blízký východ celou řadu změn. Do té doby region nebyl rozdělen zcela bipolárně. Írán po revoluci z roku 1979 stavěl svou zahraniční orientaci na známé tezi revolučního vůdce ájatolláha Rúholláha Chomejního „Ani Východ ani Západ, ale islámská republika“[1], vstoupil tehdy i do Hnutí nezúčastněných zemí. Další významná země Blízkého východu, Egypt, prošla už v průběhu 70. let zásadní proměnou – od prosovětské orientace za prezidenta Gamála Abd an-Násira se Káhira po jeho smrti v září 1970 postupně začala stáčet směrem k Západu. Tento vývoj vyvrcholil v roce 1979, kdy Egypt podepsal pod americkým patronátem jako první arabská země mírovou smlouvu s Izraelem – Sovětský svaz a jeho spojenci tento krok nesli velmi nelibě, což mohla jasně vidět i československá veřejnost z toho, jak negativně o mírových dohodách z Camp Davidu tehdy referoval zdejší tisk.[2]

Zásadní posuny ovšem i na Blízký východ přinesla až koncem 80. let nová politika sovětského vůdce Michaila Gorbačova. Symbolizovala to i historická mezinárodní mírová konference týkající se Blízkého východu, která proběhla na přelomu října a listopadu 1991 v Madridu. Jejími patrony byly společně Spojené státy a Sovětský svaz, který byl už v prosinci téhož roku oficiálně rozpuštěn.

O dva roky později tak velkolepý podpis průlomových mírových dohod z Osla mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny organizovaly už samotné Spojené státy. V roce 1994 Američané asistovali oficiálnímu ukončení válečného stavu mezi Izraelem a Jordánskem. Po odchodu Sovětů ze scény se v regionu zdánlivě bezproblémově otevírala cesta americké dominanci. Například ruský orientalista Alexej Vasiljev ale už v roce 1993 upozorňoval, že tato „ohromující strategická nerovnováha ve prospěch Izraele a Spojených států“ bude pro muslimské země natolik ponižující a frustrující, že je možné očekávat „novou explozi fundamentalismu“.[3] Tuto varovnou předpověď

1 V perštině se tento známý slogan masových shromáždění rýmuje – Na šarqí, na gharbí – džomhúríje eslámí.

2 Břetislav Tureček: *Blízký východ nad propastí*, Praha 2016, s. 20–21.

3 Alexei Vasiliev: *Russian Policy in the Middle East. From Messianism to Pragmatism*, Ithaca 1993, s. 358.

Vasiljev zformuloval řadu let před prvními spektakulárními teroristickými útoky sítě al-Káida.

Na scéně se tak objevily radikální islamistické skupiny, které se staly vážným ohrožením americké hegemonie i místních režimů – zejména poté, co se jim pobídkou či záminkou ke zvýšeným aktivitám staly americké vojenské intervence v Afghánistánu (2001) a Iráku (2003), kde svržení tamních vlád vedlo k vleklým povstaleckým válkám a nezamýšlenému oslabení amerického vlivu. A další zkouškou zdánlivě stabilních pořádků se stalo arabské jaro, které v roce 2011 postupně vedlo k pádům letitých vlád v Tunisku, Egyptě a Jemenu a které odstartovalo ozbrojené konflikty, jež nebyly ukončeny ani v době, kdy se uzavíralo znění této knihy (Libye, Sýrie i zmíněný Jemen).

Ukázalo se také, že ani silný vliv USA na politiku Izraele (a Palestinců) nedovedl ke zdárnému konci tzv. mírový proces, na jehož konci měl být vedle existence Izraele i plnohodnotný Palestinský stát. Značný vliv Izraele na politiku USA naopak vyústil ve faktickou vládu Izraele od Středozemního moře až po řeku Jordán, kde pod různými typy izraelské administrativy žije ve více či méně podřadném postavení vedle svých židovských sousedů zhruba šest milionů Arabů.[4] Nejnovější konflikt, který v říjnu 2023 začal teroristickým útokem palestinského hnutí Hamás proti Izraeli, přitom znovu ukázal, že tento status quo je neudržitelný a že nepomáhá ani zájmům Izraele.

K postupnému snižování vlivu Spojených států v regionu přispěly i vnitroamerické spory o zahraniční politiku – zejména republikánský tábor prosazoval omezování americké angažovanosti ve světě, včetně Blízkého východu. Na úkor klesajícího vlivu USA se začaly angažovat globální mocnosti, jejichž aspirace bývaly v této oblasti podceňovány či ignorovány, tedy Čína a také vracející se Rusko, v regionálním měřítku pak Írán, Saúdská Arábie a Turecko, přičemž druhé dva z těchto států se příležitostně chovají velmi emancipovaně, bez ohledu na své nominální spojenectví s USA.

Toto stručné shrnutí geopolitického vývoje posledního půlstoletí na Blízkém východě je nutné pro pochopení ústředního tématu této kapitoly – vnímání ruského vpádu na Ukrajinu v arabském světě.

Obyvatelé regionu i tamní politické elity mají s někdejšími supervelmocemi USA a SSSR, potažmo Ruskem jiné historické zkušenosti než obyvatelé střední Evropy, a od toho se odvíjí jejich odlišná interpretace konfliktu probíhajícího ve východní Evropě. Zmíněné rozdílné zkušenosti přitom není nutné hledat ve vzdálené minulosti. Příkladem může být i přístup Washingtonu a Moskvy k stále ne zcela vyřešenému konfliktu v Sýrii.

---

4 John J. Mearsheimer – Stephen M. Walt: *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, New York 2008; Paul Rivlin: Demographics between the Mediterranean and the River Jordan, *Iqtisadi* 7, č. 6, 23. 7. 2017, https://dayan.org/content/demographics-between-mediterranean-and-river-jordan

Spojené státy v podstatě od samého počátku podporovaly lidové povstání, jež záhy přerostlo v ozbrojenou kampaň za svržení třicet let trvajícího režimu strany Baas a prezidenta Bašára Asada. Některé opoziční frakce dostávaly i zbrojní pomoc západních států, včetně USA. Ve stejné době Spojené státy spolu s Francií, Tureckem a dalšími zeměmi uznaly syrskou politickou opozici a pomáhaly jí organizovat se ve snaze vytvořit alternativu k Asadovu režimu, což však nakonec nevedlo k úspěchu.[5]

Rusko zaujalo k válce v Sýrii zcela odlišný postoj. Od vypuknutí nepokojů stálo za syrskou vládou, v Radě bezpečnosti OSN svým právem veta blokovalo snahy západních zemí prosazovat protisyrské rezoluce a od roku 2015 také do konfliktu aktivně vstupovalo vojensky, čímž nakonec (společně se syrským vládními silami, specialisty a jednotkami vyslanými Íránem, ale také s příslušníky libanonské šíitské milice Hizballáh) otočilo trend války a de facto udrželo Asadův establishment u moci.[6] Ojediněle docházelo i na ruské útoky proti rebelům podporovaným USA.[7]

Ve stejné době se přitom Moskva podílela i na praktickém řešení krize. V rámci tzv. astanského procesu Rusové spolu s Íránci, ale také s Tureckem, tedy klíčovým partnerem hlavních frakcí opozičních rebelů, postupně několikrát vyjednali humanitární koridory pro zásobování obyvatel a evakuaci raněných i odsun povstalců a jejich rodin z území opětovně získaných vládními silami.[8] Na severu Sýrie pak na dodržování dohodnutého režimu dohlíží i ruská vojenská policie – a na rozdíl od amerických speciálních jednotek a tureckých okupačních sil působí ruští vojáci na syrském území se svolením damašské vlády.

I z řady jiných důvodů nebylo ani před ruskou invazí na Ukrajinu vnímání Rusů a moskevské politiky v arabském světě tak kritické jako v Evropě. Po vypuknutí východoevropského konfliktu v únoru 2022 se tato realita stala ještě viditelnější.

OPATRNÉ REAKCE NA UKRAJINSKOU KRIZI

Reakci arabského světa na ruský vpád na Ukrajinu lze stručně popsat jako nejednoznačnou a neangažovanou. Jednotlivé země se snažily vystupovat

5 Carla E. Humud: *Armed Conflict in Syria. Overview and U.S. Response*, Washington 2022 (online), s. 13, https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33487.pdf

6 Garrett Nada: *Russia & Iran Allied on Syria*, Washington 2016 (online), http://iranprimer.usip.org/blog/2016/aug/17/russia-iran-allied-syria

7 W. J. Hennigan: Russian Jets Strike American-backed Forces in Syria, Ignoring U.S. Warnings, *Los Angeles Times* (online), 17. 6. 2016.

8 Andrey Kortunov: The Astana Model. Methods and Ambitions of Russian Political Action, in: *The MENA Region. A Great Power Competition*, ed. Karim Mezran – Arturo Varvelli, Milan 2019, s. 56.

neutrálně, aniž by zaujaly čitelně proukrajinský, nebo naopak jasně proruský postoj. Tak jako v případě Izraele a Turecka (viz dále v této knize), i zde hrál v některých případech roli argument o otevřeném přístupu k vládám obou válčících zemí, tak aby bylo možné eventuálně zprostředkovat rusko-ukrajinské rozhovory.

Další rovinou byly ekonomické zájmy. Před válkou byly pro řadu arabských zemí Ukrajina a Rusko zásadními dodavateli zemědělských plodin a hnojiv. Vlády dotyčných států se proto primárně snažily zajistit pokračování těchto dovozů, eventuálně získat jiné dodavatele.

Další roli hraje fakt, že mezi arabskými zeměmi jsou přední světoví producenti ropy a zemního plynu. To jim v době obav z energetické krize v Evropě (potažmo v celém světě) způsobené nestabilitou dodávek z Ruska dalo do rukou nebývale silný politický nástroj, který také mnozí ropní exportéři využívají.

Na nevyhraněnosti většiny arabských zemí se samozřejmě podepsaly i jejich politické a regionální zájmy a domácí veřejné mínění. „Většina arabských představitelů vnímá tuto válku jako krizi, která má být řešena západními zeměmi a Ruskem. Pro Saúdskou Arábii a další arabské země je daleko naléhavější než Ukrajinu řešit konflikty a nepokoje uvnitř arabského světa – v Súdánu, Sýrii, Jemenu, Libyi, Izraeli a Palestině.“[9] Pádnost této argumentace nečekaně podtrhla další izraelsko-palestinská válka na podzim 2023. Začala sice teroristickým útokem Hamásu na Izrael se stovkami mrtvých, následná izraelská odveta v pásmu Gazy si ale mezi Palestinci vyžádala tisíce životů. Mnohé arabské režimy snažící se udržovat vztahy se Západem a v některých případech i s Izraelem tak samotný konflikt a hlavně obavy z reakcí domácí veřejnosti postavily do delikátní situace. V říjnu 2023 byl například na poslední chvíli zrušen plánovaný summit amerického prezidenta Joe Bidena s vládci Jordánska, Egypta a Palestiny v Ammánu – místo toho navštívil pouze Izrael.[10]

Prakticky od vypuknutí ukrajinské války se přitom zejména Spojené státy snažily získat klíčové arabské státy pro podporu Kyjeva. Například Saúdská Arábie tak Ukrajině poskytla pomoc ve výši 400 milionů dolarů a ve Valném shromáždění OSN spolu s většinou arabských zemí podpořila rezoluci kritizující ruskou okupaci. Zároveň ale Rijád nezavedl protiruské sankce a udržoval i na nejvyšší politické úrovni kontakty s Moskvou. Saúdskoarabský korunní princ Muhammad bin Salmán, který je faktickým vládcem země, se opakovaně prezentoval jako vůdce, který má ambice dotlačit Rusy a Ukrajin-

9 Giorgio Cafiero: Why Saudi Arabia, Arab League invited Zelenskyy to Their Summit, Al Jazeera, 23. 5. 2023. https://www.aljazeera.com/news/2023/5/23/why-saudi-arabia-arab-league-invited-zelenskyy-to-their-summit

10 Suleiman Al-Khalidi: Jordan Cancels Summit with Biden, Sisi and Abbas in Amman, Reuters, 18. 10. 2023. https://www.reuters.com/world/middle-east/jordan-cancels-summit-with-biden-egyptian-leader-amman-2023-10-17/

ce k jednacímu stolu.[11] Saúdská Arábie se také spolu s Tureckem podílela na vyjednání výměny téměř tří set válečných zajatců.[12]

V květnu 2023 se podařilo samotnému prezidentu Ukrajiny Volodymyru Zelenskému vystoupit na summitu Ligy arabských států v saúdskoarabské Džiddě, kam neohlášeně přiletěl francouzským letadlem z Polska. Na delegáty apeloval zmínkami o útlaku muslimských krymských Tatarů na Rusy anektovaném Krymu, připomněl i historii arabských území podřízených cizím mocnostem a neadresně kritizoval „zavírání očí" nad ruskými zločiny některými z arabských vlád.[13]

Za své zájmy ale paralelně lobbovala v arabských metropolích i Moskva. Například jen několik dní po Zelenského vystoupení navštívil Saúdskou Arábii ruský ministr vnitra Vladimir Kolokolcev a jednal se svým saúdským protějškem princem Abd al-Azízem bin Saúd o posilování spolupráce v bezpečnostních otázkách. Ruský činitel je přitom na sankčním seznamu řady západních zemí.[14]

V prosinci 2023 se v Abú Dhabí a následně i v Rijádu dostalo pompézního přivítání a ujišťování o pevnosti vzájemných vztahů i samotnému ruskému prezidentovi Vladimiru Putinovi. Na něj přitom vydal v souvislosti s válkou na Ukrajině zatykač Mezinárodní trestní soud (ICC), Spojené arabské emiráty ani Saúdská Arábie se však k jeho mechanismům nepřipojily, takže neměly povinnost ruského prezidenta zadržet.[15]

BOJ O ZRNO ZATÍM NENASTAL

V souvislosti s válkou na Ukrajině byl Blízký východ často zmiňován jako oblast, kde se může projevit náhlý výpadek obilí a dalších zemědělských produktů na světových trzích. Rusko a Ukrajina totiž patří k předním producentům pšenice, kukuřice, ale i slunečnicového oleje a také hnojiv. Kupříkladu Egypt, který je se sto miliony obyvatel nejlidnatější arabskou zemí, před válkou pokrýval svou potřebu pšenice z 81 procent právě dovozy z Ruska a Ukrajiny.

---

11 Saudi Arabia Ready to Mediate for Russia, Ukraine – Crown Prince, Tass, 19. 5. 2023. https://tass.com/world/1620181.

12 Valentyn Ogirenko – Aziz El Yaakoubi: Russia, Ukraine Announce Major Surprise Prisoner Swap, Reuters, 22. 9. 2022. https://www.reuters.com/world/europe/russia-releases-10-foreigners-captured-ukraine-after-saudi-mediation-riyadh-2022-09-21.

13 Bassem Mroue: Saudi Surge of Diplomacy Brings Assad, Zelenskyy to Arab Summit, *Associated Press* (online), 19. 5. 2023.

14 Jon Gambrell: Russia's Sanctioned Interior Minister Visits Saudi Arabia Just after Trip by Ukraine's Zelenskyy, *Associated Press* (online), 23. 5. 2023.

15 Putin Makes Rare Trip to Middle East to Meet with UAE and Saudi Leaders, Al Jazeera, 6. 12. 2023. https://www.aljazeera.com/news/2023/12/6/putin-makes-rare-trip-to-middle-east-to-meet-with-uae-and-saudi-leaders.

Po vypuknutí konfliktu se výrazně zkomplikovala námořní doprava z černomořských přístavů a některé zemědělské oblasti východní Ukrajiny se staly válečnou zónou. Samotný Egypt tak ve výsledku snížil v roce 2022 dovoz ukrajinské pšenice o 71 procent na 918 000 tun, import ruské pšenice se propadl o jedno procento na 5,4 milionu tun.[16]

Pokles dodávek z východoevropských sýpek se na Blízkém východě projevil zvýšením cen mouky, ale také hledáním nových dodavatelů, v případě Egypta z Rumunska či z Indie.[17] Obavy, že ukrajinská válka může v arabském světě vyústit v dramatické zvýšení sociální nestability i ohrožení stability vlád, se i proto dosud nenaplnily. „Potravin je zatím dostatek. Jsou sice stále dražší, ale hlad v Egyptě není. Nevím o žádných stížnostech na nedostatek základních komodit, jaký jsme zažili v roce 2009, kdy se nejen v Egyptě, ale i v dalších arabských zemích stály fronty na chleba, protože v důsledku světové finanční krize najednou nebyl," shrnul profesor Mustafá Kámil as-Sajjid z Káhirské univerzity.[18]

ROPA JAKO ZBRAŇ

Blízký východ a zejména jeho arabské země stále hrají klíčovou roli na světových ropných trzích. V předválečném roce 2021 vyvážely státy Blízkého východu a severní Afriky denně v průměru 24,43 milionů barelů ropy, což představovalo 36 procent celosvětových exportů. Na globálních vývozech zemního plynu se v témže roce podílely 14 procenty.[19]

Válka na Ukrajině se projevila i v této sféře. Nejen z toho důvodu, že se mnohé západní státy i EU jako celek rozhodly postupně omezit nákupy ropy a zemního plynu z Ruska, ale i proto, že produktovody z východní Evropy na západ kontinentu se dostaly do přímého fyzického ohrožení, ať už na Ukrajině, nebo mimo ni (ani po roce nebyly zcela vyjasněné bombové útoky na podmořské plynovody Nordstream ze září 2022, byť do západních médií prosakovaly informace, že za nimi stála Ukrajina[20]).

Co se týká arabských zemí, mezi dodavateli zemního plynu do EU bylo v roce 2022 Alžírsko se 44 miliardami kubických metrů třetí za Norskem a USA, hned za tím byl na čtvrtém místě Katar (18,6 mld. kubíků). Ohledně

16 Egypt's Imports of Ukrainian Wheat Slip 71% in 2022, Zawya, 24. 1. 2023. https://www.zawya.com/en/economy/north-africa/egypts-imports-of-ukrainian-wheat-slip-71-in-2022-tii6v44a

17 Egypt: Decline in Ukraine Wheat Imports Drives Egypt to Diversify its Suppliers, *Foreign Agriculture Service* (online), 22. 6. 2022.

18 Rozhovor s autorem, Káhira, 7. 2. 2023.

19 Anthony H. Cordesman: *The Changing Strategic Importance of the Middle East and North Africa*, Washington 2023 (online), https://www.jstor.org/stable/resrep47090

20 Shane Harris – Isabelle Khurshudyan: Ukrainian Military Officer Coordinated Nord Stream Pipeline Attack, *The Washington Post* (online), 11. 11. 2023.

importu ropy, z arabských zemí byla ve stejném roce čtvrtým největším dodavatelem Libye (35,6 milionů tun), pátý Irák (32,4 mil. tun) a sedmá Saúdská Arábie (23,9). Z obou statistik bylo vynecháno Rusko, z nějž by měly být na základě rozhodnutí Evropské komise z března 2022 veškeré dovozy ropy a plynu do roku 2027 zastaveny.[21]

V rámci hledání alternativních dodavatelů coby náhrady za výpadek ruských surovin uzavřela EU a její jednotlivé členské země za první rok od počátku ukrajinské války kolem stovky dohod o energetické spolupráci – většinou právě se zmíněnými klíčovými producenty, mj. osm s Katarem a sedm s Alžírskem.

Konkrétní smlouvy i deklarace dlouhodobého rázu však mají v některých případech své technické limity. Je tomu tak například u Kataru, který sice rozšiřuje své domácí výrobní kapacity i terminály pro přepravu zkapalněného zemního plynu přímo v Evropě, dosavadní infrastruktura mu však neumožňuje pokrýt momentální poptávku.[22] Dlouhodobé kontrakty má Katar hlavně s asijskými odběrateli. Šanci, že by tento emirát mohl významně nahradit ruský plyn na evropských trzích, by pak spolu s dobudováním infrastruktury mohlo posílit i vypršení těchto smluv v nadcházejících letech.[23]

Naproti tomu Saúdská Arábie vykazuje po Venezuele druhé největší zásoby ropy na světě, za USA je druhým největším producentem ropy a zároveň je jejím globálně největším vývozcem, přičemž do konce desetiletí plánuje zvýšit denní vývozy z dnešních 10 milionů barelů na 13 milionů. Schopnost pokrývat už nyní nárazově zvýšené krátkodobé požadavky, ale také v případě ekonomického či politického rozhodnutí export naopak snížit, dávají Saúdům mimořádně účinný mocenský nástroj v geopolitické rovině.

Rijád toho i v době ukrajinské krize skutečně využívá, a to i k demonstraci síly vůči svým partnerům. Hned v březnu 2022 analytici upozorňovali, že Saúdská Arábie se vzepřela požadavku amerického prezidenta Joe Bidena, aby posílením produkce snížila ceny ropy, což mělo oslabit příjmy Ruska. Saúdové místo toho naopak v koordinaci s Moskvou drželi relativně vysokou cenovou úroveň přesahující sto dolarů za barel. Už před vypuknutím války, zkraje února 2022, přitom prezident Joe Biden telefonoval králi Salmánovi, aby ho přiměl k uvolnění většího objemu saúdské ropy.

„Saúdská Arábie se ale rozhodla přidat se na stranu Ruska, ačkoli je jedinou zemí, která má dostatečné záložní kapacity k zastavení spirálového růstu cen dosahujícího maxima za posledních osm let. Saúdská Arábie, Rusko a Spojené státy jsou hlavními světovými exportéry pokrývajícími společně

21 Szymon Karda: *Keeping the Lights On. The EU's Energy Reletionships since Russia's Invasion of Ukraine*, Brusel 2023 (online). https://www.jstor.org/stable/resrep49236

22 Ibid., s. 9.

23 Ibid., s. 14.

třicet procent světové poptávky. Pouze Saúdská Arábie však má mezi nimi kapacitu prakticky okamžitě zvýšit produkci až o dva miliony barelů denně."[24] O dva roky dříve přitom Saúdové sváděli ropnou válku naopak s Ruskem, a zvýšením denní těžby z 9,7 milionů barelů na 12,3 milionu cenu suroviny záměrně srazili.[25]

V říjnu 2022 ropný kartel OPEC+, v němž Saúdská Arábie hraje díky své ropné produkci i politickému vlivu přední roli, znovu nevyšel vstříc očekávání Bidenovy administrativy a namísto snížení cen ropy naopak přiškrcením těžby globální cenu této komodity opět podržel. Tento krok, na němž se Saúdská Arábie, tedy nominální spojenec USA, shodla v rámci OPEC+ s Ruskem, byl vnímán jako cílené nepřátelské gesto vůči americkému prezidentovi, neboť Spojené státy se právě chystaly na kongresové volby v polovině prezidentského mandátu.

Silová hra Saúdské Arábie vůči americkým partnerům přitom byla zarámována jedním důležitým rysem Bidenovy blízkovýchodní politiky. Americký prezident nastupoval v lednu 2021 do úřadu mj. s úmyslem postupovat vůči Rijádu tvrději než jeho předchůdce Donald Trump, který dokonce po svém nástupu do funkce vykonal svou vůbec první prezidentskou zahraniční cestu v květnu 2017 právě do Rijádu. Biden deklaroval snahu potrestat Saúdskou Arábii za vraždu opozičního novináře Džamála Chášuqdžího, již americká Ústřední zpravodajská služba (CIA) spojovala osobně s korunním princem, i za porušování lidských práv obecně, kritizoval také saúdské válečné tažení v Jemenu.

Ruská invaze na Ukrajinu však donutila Washington k zásadnímu přehodnocení priorit, a tak když se i Joe Biden vydal v červenci 2022 na návštěvu Saúdské Arábie, v popředí jeho agendy už byla energetická bezpečnost a zajištění ropných dodávek na světové trhy.[26]

O to větší pozornost proto vyvolaly rezervované reakce Rijádu na americké požadavky. Korunní princ Muhammad bin Salmán navíc mezitím opakovaně telefonicky jednal s ruským prezidentem Vladimirem Putinem, podle oficiálních komuniké mj. o stabilizaci světových ropných trhů.[27]

---

24 David Ottaway: *Saudi Arabia Chooses Putin over Biden on Ukraine to Keep Oil Prices High*, Washington 2022 (online). https://www.wilsoncenter.org/article/saudi-arabia-chooses-putin-over-biden-ukraine-keep-oil-prices-high

25 Ibid.

26 Hesham Alghannam – Mohammad Yaghi: *Biden's Trip to Saudi Arabia. Successes and Failures*, Washington 2022 (online). https://carnegieendowment.org/sada/87662

27 Saudi Arabia's Crown Prince, Russia's Putin discuss OPEC+, Ukraine in Call, Reuters, 16. 4. 2022. https://english.alarabiya.net/News/gulf/2022/04/16/Saudi-Arabia-s-Crown-Prince-Russia-s-Putin-discuss-OPEC-Ukraine-in-call.